

na přelomu 80. a 90. let 20. století již pro řadu teoretiků nepřijatelné pro svou přílišnou všeobecnost, v rámci níž je zdánlivě možné vysvětlit vše, ale do značné míry v nich mizí individuální aktér, který je původcem změn, inovací a hospodářského úspěchu regionu.

Naopak mezi pozitiva regulační teorie a odvozené teorie flexibilní akumulace můžeme počítat snahu (byť ne vždy zcela úspěšnou) propojit v analýze vlivy politických, ekonomických a společenských faktorů a současně nahlížet na regiony a jejich hospodářský úspěch či neúspěch jako na průsečík působení mezinárodní, národní a lokální úrovně. Za další přínos regulačního přístupu je nutné označit jeho důraz na historický vývoj, který je příznačný pro většinu strukturalistických přístupů. Snahou původního regulačního přístupu není definovat podmínky, které vedou k úspěšnému rozvoji (nikoliv však již teorie flexibilní specializace, která naopak jasně definuje, jak by měl „úspěšný“ region vypadat), ale vysvětlit, proč a jak došlo k mobilizaci rozvojového potenciálu v některých regionech, a v jiných nikoli. Regulační teorii je proto možné považovat za jeden ze dvou hlavních přístupů ke studiu dlouhodobého cyklického vývoje ekonomiky, založeného jak na rozvoji a úpadku technologií, tak na doprovodné formě společenské regulace.⁴⁸

Nesporně pozitivní je také pozornost, kterou tato teorie upoutala k tématu malých inovativních podniků, které byly v regionálních teoriích do 70. let 20. století prakticky zcela opomíjeny. Současně vedla teorie flexibilní akumulace také k oživení zájmu o téměř zapomenuté téma regionálních aglomerací, které má svůj původ na začátku století v pracích Alfreda Marshalla. Svého limitu zřejmě regulační teorie dosáhla v situaci, když dospěla k tématu regionální kultury jako faktoru regionální konkurenceschopnosti. Regulační teorie nebyla schopna překonat své strukturalistické metodické základy, které jí brání uspokojivě uchopit toto téma, aniž by musela přejímat koncepty z institucionálních přístupů.

3.4 KRITICKOREALISTICKÉ PŘÍSTUPY

3.4.1 TEORIE PROSTOROVÝCH DĚLB PRÁCE (D. MASSEY)

Práce geografky Doreen Massey představují zřejmě nejvýznamnější neomarxistickou teorii s výraznými prvky kritického realismu zabývající se regionální úrovní. Její teorie se nazývá teorie prostorové dělby práce, respektive teorie prostorových dělb práce. Doreen Massey trvá na plurálu v názvu své práce, neboť zdůrazňuje, že mezi regiony se může rozvinout mnoho různých způsobů dělby práce. Spíše než tradičně požímanou dělbu práce mezi regiony na základě

48 Druhým přístupem je neoschumpeteriánský přístup, založený na inovačních cyklech a technických standardech, který ale do značné míry opomíjí roli společenských institucí a regulace.

odvětvové specializace, Massey rozpracovává funkční dělbu, respektive dělby práce mezi regiony v rámci odvětví.

Ve své klíčové práci *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production* (Prostorové dělby práce: sociální struktury a geografie výroby) z roku 1984 sice Massey vychází ze strukturalistického přístupu typického pro marxismus (zejména s důrazem na struktury představované společenskými třídami a vztahy mezi prací a kapitálem), ale metodicky její práce tradiční strukturalismus překonává. Její přístup zdůrazňuje specifika jednotlivých regionů a snaží se je vysvětlovat jako důsledek obecnější teorie výrobních a společenských vztahů. Snahou autorky je vytvořit obecnou teorii, která se ale nesnaží o nalezení „řádu“ založeného na shodnosti či podobnosti regionů, jenž by byl vytvořený generalizací. Místo toho se její analýzy pokoušejí v duchu kritickorealistického přístupu skloubit obecnou teorii regionálního rozvoje se specifickými rysy regionů.

Massey reagovala na sice již doznívající, ale nicméně stále ještě časté práce geografů inspirované kvantitativní revolucí. Na geografických studiích založených na kvantitativním přístupu ji nejvíce neuspokojovalo mechanické používání složitých kvantitativních metod sklouzávajících často k hrubému „korelačnímu determinismu“ bez úsilí o hlubší interpretaci studovaného problému. Massey si proto vytkla za cíl své teorie propojit geografii průmyslu a studium trhů práce s širšími podmiňujícími společenskými strukturami a předložit alternativní způsob chápání nerovnoměrného regionálního rozvoje spíše než podat vysvětlení regionální diference k určitému okamžiku.

Obecná část její teorie se přitom opírá o marxistickou analýzu výrobních vztahů („nutné“ vztahy), kdežto specifická část („nahodilé“ vztahy) se věnuje analýze historicky specifické konstelace kulturních, politických a ideologických charakteristik, které byly v regionu vytvořeny výrobními a společenskými vztahy v předchozích obdobích. Autorka studovala mechanismy lokalizace ekonomických aktivit a změn hospodářských a sociálních rozdílů mezi městy a regiony. Pro pochopení mechanismů změn přijala pojetí prostoru jakožto výsledku diferencovaných a vzájemně se prolínajících sociálních vztahů. Prostor tak není podle Massey něco absolutního, ale je výsledkem sociálních vztahů a jejich historického navržení a překrývání v konkrétním území. Prostor a společnost od sebe proto není možno oddělit a prostor je třeba konceptualizovat jako integritu sociálního a prostorového, neboť sociální procesy vždy probíhají v prostoru. Neexistují tedy čistě prostorové vazby, protože se vždy jedná o sociální vztahy, které se realizují v prostoru a prostor spoluvytvářejí. Tento přístup také navozuje v práci klíčový pojem sociální moci. Prostor je podle Massey třeba chápat v pojmech relací/vztahů a zejména sociálních vztahů spojených s určitou mocí a vzájemných pozic podřízenosti a nadřízenosti (nikoliv jako prostorové vzorce a rozmístění atomizovaných aktérů).

K nové prostorové dělbě práce dochází podle názoru autorky změnou sociálních vztahů, které utvářejí ekonomický prostor. V důsledku jejich změny tak

dochází i k vytváření nové formy problémových regionů. Z toho také vyplývá, že období velkých ekonomických a sociálních změn jsou často také obdobími velkých změn prostorových. Teorie Doreen Massey považuje za hlavní příčinu velkých změn v prostorové dělbě práce změny v prostorové organizaci vztahů ve výrobě. Příklady takové změny mohou být vyčlenění manažerské třídy a zánik funkcí dříve běžných vedoucích technických pracovníků, kteří v minulosti pracovali přímo ve výrobních závodech (Massey 1988a, b). Naopak vznik oddělených řídicích jednotek nebo samostatných jednotek výzkumu a vývoje umožnil také jejich prostorové odloučení. Tím bylo umožněno zvýšení koncentrace (řízených) dělnických profesí v některých regionech a naopak koncentrace (řídicích) kvalifikovaných profesí do jiného regionu. Změny prostorových struktur výroby jsou podle Massey reakcí na změny ve vztazích mezi třídami ekonomickými i politickými, i ve vztazích národních a mezinárodních. Pochopení lokalizačních rozhodnutí v průmyslu nebo charakteru regionální diferenciace určitého jevu v celé zemi jsou možné jen zasazením těchto problémů do širšího kontextu společenského vývoje. Prostorové vzorce a regionální diferenciace tedy nejsou výsledkem prostorových vztahů (protože žádné čisté prostorové vztahy neexistují), ale vztahů sociálních. Charakteristiky prostoru nelze přitom chápat jako určitou formu omezení pro působení sociálních procesů, ale jako jejich integrální součást.

Za klíčovou skutečnost, na které je nutno založit vysvětlení regionální diferenciace, považuje Massey - v souladu se svou marxistickou orientací - třídní vztahy při výrobě, tedy vztah mezi kapitálem a pracovními silami. Od nich se pak odvíjí struktura společnosti, organizace výroby a mnoho dalších skutečností, které jsou v každodenním životě považovány za samozřejmé (např. role zisku jako kritéria pro rozhodování o investicích, problematika stanovení mezd apod.). Při regionálních analýzách průmyslu je proto daleko významnější než studium odvětví definovaných podle standardní klasifikace SIC studovat spíše regionální rozdíly ve vlastnické a velikostní struktuře podniků. Přitom studium samotné velikosti podniků může být zavádějící, protože velké firmy mohou ve svých strategiích využívat rozdílu mezi regiony pro maximalizaci svého zisku velmi odlišným způsobem. Podobně je tomu v případě malých firem, kdy se může jednat o malé rodinné podniky bez dalších ambicí nebo o dynamické malé firmy působící v nových oborech. Problém tedy není v míře dezagregace souboru studovaných firem, ale v kritériích, podle nichž firmy klasifikujeme. Massey sama přitom klade důraz na roli strategie podniků (v její terminologii „kapitálu“), vždy vedené snahou o maximalizaci zisku, které ale dosahují různými prostředky. Rozhodnutí o lokalizaci závodu je pouze jedním z možných strategických rozhodnutí.

V oblasti metodologie je přínosem autorčina přístupu důsledné rozlišení mezi příčinou určité změny a podmínkami, kterými byla změna umožněna. Například aplikace vědeckých metod na organizaci výrobního procesu (fordismus) umožnila prostorové oddělení výkonu jednotlivých funkcí při výrobě, ale nemusí být příčinou, proč se tak děje.

Svůj metodologický přístup Massey aplikovala na konkrétní realitu poválečných změn v regionální struktuře ekonomiky ve Velké Británii. Tato část práce je poměrně rozsáhlá, neboť autorka svou teorii aplikovala na více problémů, ve druhém vydání z roku 1995 i na často chybně interpretovanou krizi na počátku 90. let, kdy poprvé v historii Velké Británie došlo k dramatickému nárůstu nezaměstnanosti v Londýně a na celém anglickém jihovýchodě. Na rozdíl od tehdy hojně rozšířeného názoru, že v Británii dochází k historickému přerodu regionální struktury a k ukončení tradiční polarity problémový sever versus dynamický jih, Massey argumentovala, že se změny nedotkly základní příčiny této tradiční regionální polarity, neboť Londýn i celý jihovýchodní region si udržely dominantní postavení mezi britskými regiony ve všech nejvyšších řídicích funkcích v soukromém i veřejném sektoru (Massey 1995). Podle ní bylo tedy jen otázkou času, kdy bude krátkodobý výkyv ukončen a tradiční severojižní gradient se znovu projeví. Další vývoj dal Doreen Massey za pravdu.

Zřejmě nejznámější je však její aplikace teorie prostorových dělb práce na prostorové chování velkých firem (pro nové organizační formy velkých nadnárodních firem viz rámeček 9 níže). Základní myšlenkou je odlišná reakce firem na existenci meziregionálních rozdílů neboli odlišný způsob, jakým firmy využívají těchto rozdílů ve svůj prospěch. Massey přitom v rámci velkých firem rozlišuje výrobní i nevýrobní útvary do několika hierarchických úrovní. V tomto ohledu navázala na práci Stephena Hymera (1972), který poprvé upozornil na existenci systematické vazby mezi hierarchií regionů a hierarchií závodů velkých firem (viz též Dostál 1984). Meziregionální rozdíly (původně zejména fyzickogeografické povahy) jsou podle Massey v dalším vývoji umocňovány právě tím, jak rozdílně na ně firmy reagují. V následující fázi (proces může být chápán i kontinuálně) jsou nově vznikající firmy nebo firmy nově vstupující do jednotlivých regionů již ovlivněny i rozhodnutími firem učiněnými v předchozí fázi. Tento kumulativní proces vede k vytváření určitého sociálního a ekonomického profilu jednotlivých regionů, jež nově příchozí firmy zohledňují. Autorka zdůrazňuje dvoustrannou podmíněnost tohoto procesu, kdy technická dělba práce umožňuje uskutečnit dělbu prostorovou a naopak meziregionální rozdíly mohou vznik nových typů technické dělby práce stimulovat.

Pokud jde o strategii firem při využívání meziregionálních rozdílů, Massey uvádí tři typy firem (přitom výslovně píše, že se jedná o příklady, nikoli o typologii nebo výčet všech možností). První typ představují velké firmy, kde jsou všechny výrobní i nevýrobní útvary lokalizovány v jednom regionu. Tento typ firem tedy rozdílů mezi regiony nevyužívá nebo pro něj nejsou relevantní.

Druhý typ představují firmy, které rozmísťují své útvary mezi regiony podle požadavků jednotlivých fází výroby. U těchto firem potom Massey předpokládá existenci vztahu mezi hierarchií útvarů v rámci velkých firem na jedné straně a mezi hierarchií regionů na straně druhé. Útvary, které vykonávají

funkce nejvyšší hierarchické úrovně (řízení, výzkum, marketing apod.), jsou zpravidla umísťovány do metropolitních regionů, tedy regionů nejvyšší hierarchické úrovně. Druhou úroveň v rámci firemní hierarchie představují špičkové výrobní závody, vyrábějící nejprogresivnější model nebo podílející se na zavádění nových výrobků. Útvary této druhé úrovně jsou nejčastěji umísťovány do vysoce vyspělých průmyslových regionů, kde existuje pracovní síla s vhodnou kvalifikací. Konečně třetí úroveň v rámci firemní hierarchie představují pobočné závody, zaměřené na velkosériovou produkci. Pobočné závody jsou zpravidla umísťovány do periferních, často problémových regionů s nízkými cenami vstupů (nemovitosti, mzdové náklady apod.). Pozici konkrétního závodu v hierarchii firmy považuje přitom Massey za důležitější než jeho sektorovou příslušnost. O využití zisku vytvořeného v daném útvaru (závodu) rozhoduje totiž často vedení firmy lokalizované ve vzdáleném, zpravidla metropolitním regionu, a proto nemusí mít ani vysoce prosperující podnik výraznější multiplikační efekt na další firmy regionu. Pro tento typ pobočného závodu, vyznačujícího se dvojím podřízením – jednak vlastnickým podřízením v oblasti řízení a rozhodování, jednak podřízením v oblasti výroby, kdy továrna zajišťuje jen jednu fázi výroby, se používá označení „katedrála v poušti“. Jako katedrála je podnik je označován proto, že se ve srovnání s ostatními ekonomickými subjekty jedná o velký závod, který navíc zpravidla používá velmi vyspělé technologie (a to i přesto, že z hlediska dané firmy se již o špičkovou technologii jednat nemusí). Doplněk „v poušti“ pak zdůrazňuje izolovanost tohoto závodu od ostatních podniků v regionu v důsledku jeho podřízenosti firemnímu ústředí a z toho vyplývajícího intenzivního propojení s dalšími závody téže firmy. Pro daný region je přitom nejdůležitější skutečnost, že mu schází určitá vyšší výrobní funkce a schopnost autonomně rozhodovat o míře vazeb v hostitelském regionu. Od této skutečnosti se sekundárně odvozují typické problémy těchto regionů (nízké mzdy, nepříznivá kvalifikační struktura apod.). Vztah podřízenosti se projevuje vnější kontrolou pobočného závodu, a to ve dvou rovinách – v rovině geografické (vztah podřízenosti a dominance na regionální úrovni) a v rovině sociální (jako kontrola nad výrobou ze strany příslušné sociální vrstvy, která není v regionu přítomna a pouze na dálku řídí).

Třetí typ představují velké firmy, jejichž organizační strukturu označuje Massey jako klonovou. Tento typ organizační struktury se kromě ústředí vyznačuje existencí několika závodů, z nichž každý vyrábí celý produkt, a není tedy bezprostředně technologicky závislý na dodávkách z ostatních podniků v rámci firmy. Pro regiony, ve kterých je takový typ pobočného závodu umístěn, z jeho charakteru vyplývá větší pravděpodobnost vazeb na jiné podniky v regionu. U závodů klonového typu je však výrazně vyšší pravděpodobnost jeho uzavření, například z důvodu redukce kapacit v době krize, a to i bez ohledu na to, zda se jedná o závod s nejnižší produktivitou práce v rámci dané firmy, nebo nikoli. Tuto skutečnost, kdy jsou pobočné závody uzavírány z důvodů jejich pozice ve firemní hierarchii, a nikoli kvůli jejich vnitřním problémům, potvrdili

ve svém výzkumu například Forthegill a Guy (1990). Pravděpodobnost uzavření tohoto typu poboček je tedy podstatně vyšší než v případě „katedrál v poušti“.

Kromě analýzy firemních strategií, které využívají meziregionálních rozdílů různým způsobem a tím přispívají k vytváření různých forem regionálních nerovností, se Massey ve své práci zabývá také zdánlivě „neprostorovými“ změnami společenských vztahů ve výrobě. Dokládá přitom, že prostorová dělba práce, umožněná oddělením koncepční a výkonné funkce, vedla například k fragmentaci procesu výroby do jednoduchých úkonů bez zvláštních nároků na přemýšlení, což má opět zásadní vliv na relativní ekonomickou pozici regionů. Tento proces omezování tvůrčí činnosti u části pracovních sil se nazývá „deskilling“. Deskilling v některých případech umožnil periferizaci některých ekonomických činností. Podobně u různých výrobních procesů existují různé přísné kontroly pracovního úsilí – míra autonomie pracovní síly se tedy liší. Různá pozice v pracovním procesu pak vede k vytváření odlišných sociálních skupin, což má opět vliv na charakter regionu. Doreen Massey si je však vědoma, že ne vše lze vysvětlit jen vztahy ve výrobě, protože existují i celé skupiny obyvatel, které nejsou do výroby bezprostředně zapojeny. Ve své práci tak objasnila povahu vztahů, které se bezprostředně týkají prostorové organizace výroby. Uznává také, že se zabývala více vztahy uvnitř firem než mezi firmami, takže plně nevyčerpala ani problém výrobních vztahů. Přitom právě analýza vztahů mezi firmami může do problematiky přinést další rovinu, totiž rozlišování firemních rozhodnutí na plánovaná a neplánovaná, zamýšlená a nezamýšlená. Sociální prostor v sobě tedy zahrnuje jak aspekt řádu, tak i chaosu.

Každý typ prostorové struktury organizace výroby pak implikuje zvláštní formu geografické diferenciaci respektive geografických nerovností. Tradiční meziregionální rozdíly založené na rozdílech v sektorové struktuře jsou tak ve vyspělých zemích nahrazovány rozdíly v pozici regionů v nové prostorové dělbě práce, ke které došlo v rámci jednotlivých odvětví. Za nezbytné pro pochopení vnitrostátní regionální diferenciaci Massey považuje analýzu zapojení národních struktur do struktur mezinárodních.

Se zvyšováním intenzity mezinárodních vazeb (s pokračující globalizací) již nově vznikající formy prostorové organizace výroby nevedou k přílišné závislosti regionů na jednotlivých odvětvích. Místo toho mezi regiony dochází k vytváření vztahů dominance a podřízenosti a k externí kontrole ekonomik některých regionů a s tím souvisejícím problémům, spojeným s chybějícími vyššími funkcemi v podřízených regionech. Hlavním motorem regionální diferenciaci se podle Massey stala geografická a sociální dichotomie mezi prací koncepční a výkonnou. Tradiční meziregionální rozdíly v sektorové struktuře tuto dichotomii pouze umocňují. Zatímco dříve docházelo k regionálním problémům tím, že odvětví, na které byl daný region specializován, postihla krize, v současnosti je příčinou regionálních problémů způsob, jakým jsou velké firmy organizovány v prostoru, a to i v mezinárodním měřítku. To znamená, že nerovnost je již inherentní v samotné prostorové struktuře výroby. Nejedná

se tedy nutně o proces prohlubování meziregionálních rozdílů, ale o překrytí těchto rozdílů novou organizační strukturou výroby, což vede k existenci obrovských rozdílů i mezi jednotlivými částmi regionů. Tradiční hranice mezi vyspělými a problémovými regiony proto přestává být tak ostrá, jako byla dříve.

9 NOVÉ ORGANIZAČNÍ FORMY VELKÝCH FIREM – KONCEPT FLOTILY

V současnosti se v důsledku změn v globální ekonomice mění i strategie a chování velkých nadnárodních firem, což přináší některé nové možnosti i z hlediska regionálního rozvoje.

V rámci velkých firem se prosazují nové, méně rigidní formy řízení, které zahrnují i snížení počtu řídicích stupňů. Součástí nových manažerských metod je i poskytování větší míry autonomie pobočným závodům, aby bylo možno využít všech možností, které management pobočky v příslušném regionu spatřuje, a bylo tak dosaženo zvýšení flexibility a efektivnosti. Tato decentralizační opatření proto nabízejí širší možnosti pro větší integraci pobočných závodů velkých firem do regionu. Proces decentralizace v rámci velkých firem má charakter organizačního modelu založeného na nezávisle řízených modulech provázaných do rámce centrálně koordinovaného řízení. Tento organizační model bývá často popisován konceptem „flotily“ (Drucker 1990), kdy každá loď má svého kapitána, plně zodpovídajícího za chod lodi, jehož jedinou povinností je dodržovat strategický směr plavby celé flotily, daný admirálem. Zatímco základní strategická podřízenost pobočných závodů vzhledem k ústředí firmy je zachována i v rámci tohoto modelu, trend decentralizace rozšiřuje spektrum možností, které management pobočky může pro dosažení cílů využít.

Řešení regionálních problémů spatřuje Massey ve změně vztahů při výrobě a v celé společnosti. Je přitom přesvědčena, že mnoho skutečností považovaných za dané je pouze produktem specifického společenského vývoje, a lze je proto změnit. Kromě jiného uspořádání vztahů ve společnosti uvažuje i o velmi radikálních změnách, jako je omezení role trhu jakožto klíčového ekonomického mechanismu ve společnosti a o nahrazení zisku jako tradičního motivačního nástroje. Čím však tyto základní prvky tržní ekonomiky nahradit, autorka neuvádí. Konkrétní řešení regionálních problémů nevidí ve vytvoření vysoce kvalifikovaných míst v regionech, ale ve vytvoření, příp. udržení celé hierarchie funkcí (včetně řídicích, výzkumu apod.) v regionech, případně navrhuje radikální decentralizaci institucí veřejné správy, respektive její přemístění do upadajících regionů.

Této teorii nelze upřít logickou stavbu ani poměrně dobrou explanační schopnost. Její částečnou platnost potvrzuje na základě britských zkušeností i Peter Hall (1991), který k ní zpočátku přistupoval kriticky a rozhodně nepatří mezi stoupence marxistických přístupů. Co je však podstatnější než konkrétní empirická zjištění, která Massey ve své práci předkládá (tj. sociální důsledky závislosti mezi řídicími a řízenými částmi podniku v konkrétních regionech),

Tab. 8: Teorie prostorových dělb práce

Autor/ autoři	Název teorie	Jádro teorie	Základní tendence regionálního vývoje	Příčina meziregionálních rozdílů	Hlavní mechanismy způsobující konvergenci/ divergenci	Hlavní aktéři	Implikace pro regionální politiku
D. Massey (1984, 1995)	teorie prostorových dělb práce	třídní a sociální vztahy při výrobě	divergence	nerovné postavení pracujících vůči kapitalistům, systematické využívání rozdílů mezi regiony velkými firmami k maximalizaci zisku	dělba zisku, akumulace kapitálu, nerovné rozdělení ekonomické a politické moci mezi regiony, de-skilling	podnikatelé, velké firmy, pracující, vláda	radikální decentralizace, případně relokace ústředních orgánů veřejné správy do zaostávajících regionů, změna společensko- ekonomického systému

je vytvoření zcela nového explanačního rámce. Massey vytváří model, který je vysoce teoretický, ale současně neabstrahuje od specifických, konkrétních podmínek studovaných území.

V reakci na kritiku z přelomu 80. a 90. let Massey ve druhém vydání své knihy (Massey 1995) uznává, že přestože třídní vztahy představují jádro její pozornosti, v žádném případě nelze říci, že by byly nejzákladnější osou sociálních vztahů (tím se současně odpoutává od klasického marxismu). Její pojetí je sice ve svém jádře strukturalistické tím, že klade důraz na struktury ve společnosti (zejména vztah kapitálu a pracovních sil) a v řadě případů staví svá vysvětlení na dichotomiích, nejedná se ovšem o deterministické pojetí struktury, protože nepovažuje společenské vztahy za entity, které předurčují výsledek regionálního rozvoje. V případě Massey se proto nejedná o schematický přístup, nýbrž o snahu analyzovat pluralitu a interakci různých společenských vazeb a vztahů v prostoru. Klade přitom důraz na vazby a vztahy mezi prostorem a aktéry a zdůrazňuje, jak vzájemná koexistence společenských vztahů vytváří zásadně odlišné rozvojové předpoklady konkrétních území. V jejím pojetí se jedná o společenské struktury, které významně omezují možnosti regionů, ale zároveň přiznává možnost aktérů měnit charakter prostorové dělby práce. Metoda analýzy, kterou Massey používá ve svých *Spatial Divisions of Labour*, se tak velice blíží pojetí kritického realismu, které rozlišuje vztahy a vazby nutné a zákonité od okolností, které jsou více méně nahodilé, ovšem z hlediska rozvoje regionů často také zásadní. Tím se Massey dostává mimo rámec tradičních strukturalistických přístupů a vytváří předpoklady pro rozvoj metody kritického realismu ve studiu regionálních otázek.

3.4.2 DISKUZE O LOKALITÁCH (LOCALITY DEBATE)

V 80. letech 20. století zažila britská geografie a s ní následně celý obor zabývající se regionálním rozvojem velmi plodné období. V první polovině 80. let došlo k téměř současnému vydání několika zásadních prací, které – jak se následně ukázalo – měly velký synergický účinek. Především to byla již zmíněná práce Doreen Massey Územní dělby práce (1984), dále pak metodologická práce Andrew Sayera Metoda ve společenských vědách (1984) a stěžejní práce sociologa Anthony Giddense Konstituce společnosti: obrys teorie strukturační (1984). Trojice těchto knih vytvořila podnětný podklad, který obsahoval obecný teoretický rámec pro kritickorealistický výzkum a zároveň poskytoval i základní orientaci empirického výzkumu, jenž zohledňoval jak Giddensovy úvahy o strukturaci prostoru a časoprostorové kompresi (viz rámeček 10), tak i geograficko-ekonomické úvahy Massey o regionu jako výslednici společenských vztahů a interakcí.

Tyto práce se navíc objevily v době, kdy britská společnost zažívala nebývale radikální ekonomickou restrukturalizaci spojenou s přesuny